

PEDAGOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

PETRA DOLEŽALOVÁ

V.ročník

**INTEGRACE POSTIŽENÉHO DÍTĚTE DO ZÁKLADNÍ
ŠKOLY**

Vedoucí práce: PhDr. Jarmila Mojžíšová, Ph.D.

PRAHA 2010

CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE
FACULTY OF EDUCATION

PETRA DOLEŽALOVÁ

**PRIMARY SCHOOL INTEGRATION OF THE
HANDICAPPED CHILD**

Thesis Supervisor: PhDr. Jarmila Mojžíšová, Ph.D.

PRAGUE 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 15.6.2010

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Jarmile Mojžíšové, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce.

Anotace

Tato diplomová práce je zaměřena na integraci postiženého dítěte do běžné třídy základní školy. V teoretické části se zabývá problematikou integrace. Specifikuje podmínky, které určují úspěšnou integraci z hlediska legislativního, ekonomického, pedagogického, psychologického, vlivů rodiny a veřejnosti.

Praktická část práce je zaměřena na konkrétní případ integrace. Jedná se o tříleté pozorování a zhodnocení výsledků, zjištěných pomocí dotazníků, rozhovorů a analýz dokumentů.

V závěru práce jsou shrnuty zjištěné poznatky. A popsány klady a záporny integrace pro všechny zúčastněné osoby.

Klíčové pojmy:

Individuální vzdělávací plán

Integrace

Integrovaný žák

Osobní asistent

Pedagogický asistent

Annotation

The diploma dissertation is focused on an integration a handicapped child into the conventional elementary school class. There is a theoretical part concerning an integration problem in my dissertation. It specifies conditions which determin integration from the viewpoint of legislative, economic, pedagogical, psychological, family and public conditions.

The practical part is focused on a specific case of integration. The results are from the three years of observation and evaluation the results. The results were found with the aid of questionnaires, interview-based assesments and documents analyses.

There are summarized all found researches in the conclusion of the diploma dissertation. There are also described positives and negatives of integration for all participated persons.

Key words:

Individual education plan

Integration

Integrated pupil

Personal assistent

Pedagogical assistent

Úvod	8
I. Teoretická část.....	9
1.1 Integrace	9
1.2 Integrace do ZŠ	12
1.3 Pedagogické podmínky	16
1.3.1 Determinanty vzdělávání integrovaných žáků	17
1.4 Speciální poradenské centrum.....	25
1.4.1 Osobní asistent	26
1.4.2 Socializace.....	28
1.5 Dítě s postižením a školní docházka	29
II. Praktická část.....	32
2.1 Kasuistické šetření.....	32
2.2 Výzkumné teze	40
2.3 Výsledky šetření	44
III. Závěr	51

Úvod

V mé diplomové práci se zabývám integrací postiženého dítěte do běžné základní školy, možnostmi integrace, legislativou a osobností osobního asistenta.

Počet lidí/děti, kteří jsou zdravotně nebo tělesně handicapovaní, v naší společnosti roste. Myslím si, že v budoucnu díky eliminování kojenecké úmrtnosti, se bude počet těchto dětí neustále zvyšovat.

V současné době snahy o zlepšení situace pro hendikepované lidi i jejich blízké, kteří o ně pečují zesilují a integrace těchto lidí do života celé společnosti je zcela evidentní. Cílem těchto snah by mělo být soužití zdravých a postižených jedinců ve vzájemném pochopení, úctě a toleranci.

V teoretické části mé práce se zabývám integrací dětí s handicapem do běžné třídy základní školy. Uvádím základní informace o integraci, kdo se může integrovat, jaké jsou možnosti integrace. Dále se věnuji tématu legislativy, možnostmi školy a funkce osobního asistenta.

V praktické části bych chtěla přiblížit situaci na konkrétním příkladu. Jedná se o tříleté pozorování dívky ve věku od sedmi do devíti let, která má kombinované postižení a je integrována do běžné třídy.

Podklady pro tuto práci jsem získávala z více zdrojů. Byly to odborné knihy, brožury a publikace zaměřené na problematiku kterou se zabývám ve své práci. Dále odkazy na internetu, rozhovory s třídní učitelkou, rodiči a osobní asistentkou dívky. Vlastní zkušenosti z pedagogické praxe a rozbor školních prací dívky.

Cílem práce je zjistit podmínky pro integraci postiženého dítěte, a jejich změny v průběhu delšího časového období.

Zda v průběhu času dochází ke změně, a to jak v kladném, tak v záporném smyslu a co tyto změny způsobuje. Dále důležitost integrace a její přínosy, jak pozitivní tak negativní, pro děti integrované i ostatní.

Zároveň bych chtěla ukázat, že lidem s handicapem je třeba nejen pomáhat, ale brát je jako rovnocenné partnery.

I. Teoretická část

1.1 Integrace

Integrace je začleněním hendikepovaného dítěte do kolektivu. Musí být splněna nejen organizační část, ale i sociální, která je ještě důležitější. Integrované dítě ve skupině pouze „nesedí“, ale má své místo v každodenních činnostech třídy, podílí se na vytváření pozitivní atmosféry a je plnohodnotným členem skupiny. Ostatní jej musí akceptovat takové jaké je.

S integrací je důležité začít co nejdříve. V ranném a předškolním věku dětí se utváří a formuje přístup a chápání odlišnosti a schopnost akceptovat ji jako normu. V pozdějším věku už není tolik efektivní začlenění a tolerování odlišností, jako když se s ní děti seznámí a s žijí v ranném věku. Důležitý je celkový proces vývoje zahrnující odlišnost jako součást běžného života.

Vzájemné kontakty nezabrání automaticky ve vytvoření předsudků vycházejících z odlišnosti a jinakosti. Vzájemné soužití a kontakty postižených a intaktních dětí musí mít určité kvality. Zvláště se jedná o otevřenost vůči rozdílnostem ostatních, jen tímto způsobem mohou vzniknout základy vztahů vzájemné tolerance a akceptace pro budoucnost všech dětí a lidí ve společnosti.

„... postižení není chápáno jako predikce segregované výchovy, ale jako výzva přetváření společného životního prostoru.“

(V.Hájková, 2005, str.44)

Integrace může být chápána v obecném smyslu jako proces, ve kterém se vytváří soulad mezi protikladnými postoji osob intaktních a integrovaných. Vzájemný soulad není determinován jednotnými cíly a způsoby jednání, ale je podmíněn ochotou akceptovat názory a postoje druhých za rovnocenné a nepovažovat je za zvláštní a odlišné.

Pro společnost je velmi důležité naučit se tolerovat své okolí s jeho odlišnostmi a rozdíly.

„Neblahým dědictvím minulosti je i skutečnost, že lidé s postižením žili v podstatě na okraji společenského života a náš vztah k nim byl rozpačitý a toporný, často znemožňoval běžnou sociální komunikaci, u handicapovaných vytvářel pocity neúspěchu, trpkosti a nedůvěry. Chceme-li umožnit organizačními, technickými a právními prostředky plnohodnotné a spravedlivé začlenění postižených do společnosti, musíme jim to umožnit i v našich myslích a srdcích.“

(L. Novosad, 2000, str. 53)

Terminologie sociálního začlenění

Integrace znamená plné začlenění a plynutí postiženého se společností. Předpokladem integrace je nezávislost a samostatnost dítěte, které nepotřebuje speciální přístupy a ohledy ze strany přirozeného okolí.

Adaptace je nižším stupněm socializace a je charakterizovaná schopností dítěte přizpůsobit se společenským podmínkám a sociálnímu prostředí.

Utilita je dalším stupněm v sociálním začleňování. Toto dítě již není samostatné a je závislé na jiných lidech. V důsledku svého postižení se nemůže plně socializovat a žít samostatně. Utilita označuje pouze sociální upotřebitelnost hendikepovaného.

Inferiorita nejnižší stupeň sociálního začlenění. Typické je vyčlenění ze společnosti, sociální nepoužitelnost. Hendikepovaní jsou naprosto nesamostatní a jsou odkázaní na pomoc při uspokojování nejzákladnějších životních potřeb.

Směry integrace

Asimilační směr integrace

Jedná se hlavně o lidi znevýhodněné, jejich vztah k hodnotovému systému majoritní společnosti. Minoritní skupina naprosto respektuje majoritní skupinu a plně se ztotožňuje s její identitou. Podmínkou je přijetí psaných, fixovaných i nepsaných norem majoritní společnosti.

Adaptační směr integrace

Tento směr se zejména týká partnerství mezi všemi zúčastěnými. Spolupráce majoritní a minoritní společnosti. Jedná se hlavně o vzájemné přijetí a pochopení hodnot. Důležité je začlenění lidí z minoritních skupin do institucí a společenských struktur.

Inkluze

Při **inkluzi** se jedná o opačný přístup k začlenění postiženého dítěte do společnosti než při integraci. Každé zdravotně znevýhodněné dítě, je nejprve začleněno do běžné školy, bez ohledu na jeho postižení. Základním principem je, že začleněné dítě nemusí plně zvládnout učivo daného ročníku, ale důležité jsou výsledky týkající se sociálního a emočního zisku, jak pro dítě i jeho spolužáky.

K úspěšné inkluzi napomáhá mnoho faktorů:

bezbariérové prostředí, kompenzační a edukační pomůcky, pozitivní postoje veřejnosti, individuální přístup učitele, pomoc osobního či pedagogického asistenta, menší počty žáků v jednotlivých třídách.

Pokud se prokáže, že dítě, které je začleněno do běžné třídy trpí, nabídne se, jako řešení, přestup do speciálního zařízení, stacionáře či do domácí péče.

„Inkluze není výhoda, kterou by si muselo dítě zasloužit zvládnutím požadavků školy, ale automatické právo, které se nevyužije jen tehdy, když speciální vzdělávání představuje variantu lepší“

(L. Novosad, 2000, str. 22)

1.2 Integrace do ZŠ

Integrace do běžné základní školy je determinována mnoha podmínkami. Jedná se hlavně o legislativní podmínky, ekonomické, materiální a personální podmínky.

Legislativa

Hlavním legislativním bodem je **školský zákon a to § 16 zákona č. 561/2004 Sb.**, který se zabývá vzděláváním dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí nadaných. Tento zákon upravuje **vyhláška č. 73/2005 Sb.**, která se zabývá vzděláváním dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Důležitá je také **vyhláška č. 72 / 2005 Sb.**, o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Také důležitým zákonem je **zákon o sociálních službách č 108/2006**, Tento zákon upravuje podmínky podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci. Umožňuje jim získat finanční podporu.

Dále je to **Národní plán pomoci zdravotně postiženým občanům (NPP), Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení (NPO)**, které vláda schválila v letech 1992 a 1993. A v roce 1998. byl přijat **Národní plán vyrovnání příležitostí po občany se zdravotním postižením (NPVP)**, který je každoročně aktualizován. **Národní plán podpory a integrace občanů se zdravotním postižením** z roku 2005. (www.vlada.cz)

Důležité je sledovat novelizaci zákonů, které bývají uveřejňovány na stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (www.msmt.cz). Dále je zde řada mezinárodních dokumentů a deklarácí, které Česká republika dodržuje:

Deklarace OSN o právech lidí s mentálním postižením z roku 1971

Deklarace OSN práv zdravotně postižených z roku 1975

Úmluva právech dítěte z roku 1991

Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením OSN 1993

Ekonomické podmínky

Současná doba hovoří pro integraci, ale ekonomické podmínky jsou spíše proti. Na žáka, který je integrován do běžné základní školy připadá v průměru o polovinu méně finančních prostředků, než na žáka, který navštěvuje školu speciální či školu praktickou. Je to způsobeno odlišným počtem studentů na třídu i učitele.

Důležité je zmínit také speciální potřeby studentů, kteří jsou integrováni. Jedná se především o speciální učebnice, pracovní pomůcky v neposlední řadě také o technické zabezpečení třídy, školy. Dále je nutné počítat s dalším odborným vzděláváním učitelů, popřípadě s pedagogickou či osobní asistencí pro integrované žáky. Z hlediska školní integrace je ze všech druhů zdravotního postižení nejtěžší postižení mentální. U ostatních druhů postižení lze úplně či částečně eliminovat bezbariérovými přístupy, architektonickými úpravami školy, výukovými pomůckami. Pro žáky s mentální retardací je k pomoci pouze školní asistence, individuální vzdělávací plán a speciálně školení učitelé.

Pedagogický asistent, je přidělován na přesně daný účel. Základem je žádost ředitele školy a schválení krajským úřadem. Finanční prostředky na pedagogického asistenta jsou přidělovány nad rámec vlastního rozpočtu školy.

Personální podmínky

Mnoho osob ovlivňuje úspěšný průběh integrace do běžné základní školy. Patří sem: **ředitel školy, třídní učitel, učitelé, asistent pedagoga či osobní asistent, speciální pedagog z SPC, rodiče, spolužáci a integrované dítě.**

Ředitel školy rozhoduje o přijetí hendikepovaného žáka do školy. Ředitel školy musí být kvalifikován pro tuto funkci. Jeho kvalifikace se týká hlavně legislativního rámce, ekonomického rámce, také by měl mít odborný přehled nad požadavky týkající se integrování žáků. Jeho

kompetence se vztahuje především pro jednání s ostatními institucemi ve školském a sociálním oboru.

Ředitel musí splnit mnoho požadavků, vyplnit mnoho žádostí aby mohl do své školy přijmout žáka s hendikepem.

Třídní učitel, má největší podíl na úspěšné integraci hendikepovaného dítěte do třídy. Důležitá je jeho kvalifikace, která by měla být odborná zejména v oblasti psychopedie. Jeho každodenní kontakt se třídou i s integrovaným dítětem je velice náročný, na začlenění integrovaného žáka do kolektivu, na organizaci výuky a zároveň její kvality a také na udržení pozitivní atmosféry ve třídě. Třídní učitel má také za povinnost vypracovat individuální vzdělávací plán, dále jen IVP a konzultovat ho s vedením školy a s ostatními učiteli. Důležitá je také komunikace mezi školou a rodinou integrovaného žáka.

„Pojetí dítěte jako svébytné bytosti s vlastní identitou, právy a individuálními potencemi přináší zásadní změnu v přístupu učitele k žákům, změnu komunikace ve vyučování i změnu organizačních forem práce s žákovskou skupinou. Učitel v integračním školním prostředí už není ten, kdo řídí vyučování, kdo žáka vede, kdo určuje, ukazuje, hodnotí, učitel se více stává facilitátorem žákova učení a vývoje, průvodcem, rádčem, partnerem ve vzájemném dialogu a diskuzi.“

(V.Hájková, 2005, str.53)

Učitelé ostatních odborných předmětů, by měli ke své kvalifikaci mít doplněné znalosti z oblasti speciální pedagogiky. Také musí vytvářet IVP. Důležitá je komunikace s třídním učitelem.

Učitel musí být vybaven pro práci s hendikepovaným žákem nejen odborně, ale také musí mít schopnosti v sociální a lidské sféře.

Asistent pedagoga pracuje s integrovaným žákem pomáhá mu ve studiu. Měl by úzce spolupracovat s učitelem. Konzultovat průběh výuky a IVP. Velmi důležitá je spolupráce s rodiči integrovaného žáka.

Asistent pedagoga by měl mít vzdělání dle školského zákona č. 563/2004 Sb. O pedagogických pracovnících, kterou dále upravuje novela z roku 2008.

Asistent pedagoga se rozděluje na dvě kategorie :

- 1) asistent ve „speciální třídě“ – vyšší nároky na vzdělání (alespoň maturita + studium pedagogiky)
- 2) asistent vykonávající pomocné výchovné práce – minimální nároky na vzdělání (základní vzdělání + kurz pro asistenty)

Hlavní náplní práce **speciálního pedagoga** je diagnostikování integrovaného žáka. Speciální pedagog většinou spadá pod příslušné SPC, nebo je přítomen ve škole. Spolupracuje s rodiči integrovaného žáka, s třídním učitelem a s ředitelem školy. Na základě diagnostických zpráv vytváří podklady pro vytvoření IVP. Také sleduje průběh integrace a pomáhá učiteli s metodikou práce s integrovaným dítětem.

Ve velké části se na integraci podílejí **rodiče** hendikepovaného dítěte, které navštěvuje běžnou třídu. Jejich komunikace s učitelem a vůbec se školou je velmi důležitá pro úspěšnou integraci. Komunikací se dotváří pozitivní atmosféra třídy.

Nedílnou součástí jsou také **spolužáci** integrovaného dítěte, záleží na jejich přístupu k této situaci. Záleží na jejich sociálním cítěním a na učitelích jak dokážou tuto situaci zvládnout.

Souhra výše uvedených osob může pomoci k úspěšné integraci hendikepovaného dítěte do běžné školy, jejich znalosti a schopnosti jsou hlavním bodem, který může dopomoci k rozhodnutí o integraci do ZŠ.

1.3 Pedagogické podmínky

Pedagogické podmínky jsou nejdůležitější a rozhodující pro celý průběh integrace. Integrace by měla mít pozitivní vliv na integrovaného žáka, na jeho spolužáky a učitele.

Každá integrace si žádá individuální přístup. Vzdělávání žáků s postižením má svá specifika, ale tyto potřeby, nároky nejsou stálé. Důležité je operativně se přizpůsobovat každé situaci individuálně. Jsou to **speciální vzdělávací potřeby**, které je nutné brát na zřetel a respektovat je. Tyto podmínky jsou jedním hlavním determinantem v průběhu celého vzdělávání pro většinu osob s postižením.

Individuální vzdělávací plán je hlavním prvkem ve vzdělávání žáků s mentálním postižením. O IVP rozhoduje ředitel se souhlasem školského poradenského zařízení. Třídní učitel vytváří tedy kromě vzdělávacího plánu pro svoji třídu, také individuální vzdělávací plán pro žáka integrovaného. Smyslem IVP je zjednodušit vzdělávání žákovi s postižením k pochopení. IVP sestavuje kromě již zmíněného třídního učitele, také speciální pedagog, rodiče žáka a žák sám. Základním stavebním prvkem je komplexní psychologická, speciálně pedagogická a pedagogická diagnostika, která pomáhá vytvořit IVP a pomáhá orientovat se učiteli v potřebách integrovaného žáka. Jsou to dané podmínky, které určují kvalitní pedagogickou práci.

Ve školství se můžeme v současné době setkat s různými formami integrace:

- 1) kooperace běžné a speciální školy (setkávání žáků na různých školních akcích – soutěže, výlety atd.)
- 2) speciální třídy na běžné škole (společná volnočasová aktivita, školní družina, kluby atd.)
- 3) speciální třídy na běžné škole s integrovanou výukou ve vybraných předmětech (jedná se hlavně o výchovy)
- 4) třídy s integrovanými žáky na běžné či speciální škole

- 5) integrace žáka se zdravotním postižením do běžné třídy na běžné škole

Úspěšné vzdělávání žáků se zdravotním postižením vyžaduje respektování určitých podmínek, které je nutné zabezpečit:

- respektování individuality žáka a uplatnění zdravotních hledisek
- využití všech dostupných podpůrných opatření při vzdělávání
- ctění principu diferenciaci a individualizaci při organizaci výuky, stanovování obsahu, forem a metod výuky
- odborná výuka předmětů speciálním pedagogem
- zohlednění druhu znevýhodnění
- spolupráce školy (s rodiči, poradenským zařízením, odbornými pracovníky školního poradenského pracoviště, atd.)
- spolupráce s dalšími školami, které mají integrované žáky
- využití a podpoření talentu žáků vytvořením vhodné nabídky předmětů
- možnost upravení časové dotace u předmětů, které to vyžadují vzhledem k potřebám žáka
- individuální formování očekávaných výstupů tak, aby byli splnitelné pro tyto žáky, důležité je přizpůsobení výběru učiva
- možnost mít asistenta pedagoga pro žáka nebo jeho působení ve skupině

1.3.1 Determinanty vzdělávání integrovaných žáků

Každý druh postižení má určitá specifika, která je nutné zohlednit a respektovat ve vzdělávání. K těmto specifickým musí pedagog přihlížet při tvorbě IVP a při plánování celkové koncepce výuky ve třídě s integrovaným žákem.

V současné době se pedagog může setkat s jakýmkoli typem postižení. Integrovaný může být žák s mentálním, tělesným a zdravotním

postižením, nebo s postižením kombinovaným, které zahrnuje kombinaci všech ostatních typů.

Lehké mentální postižení

Je charakterizováno omezeným a opožděným vývojem, somatická postižení jsou ojedinělá, motorický vývoj je opožděn. Žáci s LMP mají sníženou schopnost psychických procesů, nerovnoměrný vývoj. Prakticky jsou oslabeni, převládají u nich názorné, mechanické schopnosti. Řeč je většinou opožděna, ale jsou většinou schopni komunikovat, obsahově chudší s poruchami formální stránky řeči. Často se objevuje impulsivnost, úzkostnost, zvýšená sugestibilita. Vzdělávání na běžných základních školách probíhá podle IVP.

Středně těžké mentální postižení

U tohoto typu postižení je velmi opožděný neuropsychický vývoj, časté jsou výskyty epilepsie, výrazně je opožděná motorika, ovšem osoby s tímto postižením jsou mobilní. K celkovému omezení dochází v psychice, k snížené koncentraci pozornosti, velmi opožděnému rozvoji chápání a také k opoždění rozvoje sebeobsluhy. Vývoj a rozvoj řeči je velmi individuální, někteří jedinci jsou schopni interakce a komunikace, ve verbálním projevu dochází k špatné artikulaci, chudosti a agramatičnosti. V náladách se objevuje nestálost, afektivní jednání. Vzdělává se na základě speciálních programů. Pravděpodobně se jedinci s tímto typem postižení osvojí znalosti a dovednosti čtvrté třídy běžné školy.

Těžké a hluboké mentální postižení

Žák s tímto postižením bude integrován do běžné základní školy minimálně. Vývoj tohoto jedince je celkově omezený, s častými neurobiologickými příznaky, s epilepsií, s velmi znatelnou poruchou motoriky a s pouze automatickými stereotypními pohyby. Úroveň všech schopností je velmi nízká, komunikuje převážně nonverbálně,

jednotlivými slovy nebo výkřiky. Časté je sebepoškozování, z důsledku nevyvinuté citové oblasti. Důležité je vytváření dovedností a návyků z oblasti rehabilitační. Naučí se mluvit, či jinak alternativně komunikovat, ale akademické znalosti si neosvojí.

Tělesné postižení

Tělesné postižení bývá často redukováno pouze na postižení pohybového aparátu. Jako tělesně postižený člověk, se obvykle vnímá osoba jejíž pohybový handicap je patrný a těžko přehlédnutelný. V současné legislativní stránce je také tělesné postižení definováno tak, že má přímou souvislost s pohybovým ústrojím člověka.

Máme dva druhy tělesného postižení, vrozené nebo získané. Vrozené postižení vzniká během prenatálního období a porodu. Získané postižení většinou způsobí úraz nebo různé choroby. Tím se liší od vad vrozených, získané vady můžete získat kdykoli v průběhu života.

Různé typy tělesného postižení:

Vadné držení těla: jedná se o onemocnění pohybového systému. Vzniká v dětství nesprávným zatížením postavy. Svalová nerovnováha vede ke špatnému držení těla.

Amelie: jedná se o vrozenou vadu jedné či několika končetin. Vždy je zachován základ kostí končetiny.

Dysmelie: je porucha zárodečného vývoje končetin (končetiny chybí při narození)

Rozštěp páteře: vada, která je nejvíce rozšířena. Vzniká v prvních 25 dnech těhotenství. Důvodem je neuzavření jednoho či více obratlů, v kterých zůstane mezera a to má za následek určitou míru ochrnutí.

Svalová dystrofie: jedná se o degenerativní onemocnění svalstva, toto onemocnění zahrnuje přes 20 specifických vad, mají podobné příznaky (ochabování svalstva), ale jiný průběh.

Dětská mozková obrna: jedná se o chronické onemocnění, které má za následek poruchy centrální kontroly hybnosti. Vzniká v prvních letech života a zpravidla se dále nezhoršuje. Příčinou je porucha vývoje či poškození částí mozku, které ovládají pohyb.

1.3.2 Úroveň postižení, která je únosná pro integraci

Velmi nesrovnatelně se bude lišit integrace na I. Stupni a II. stupni běžných základních škol, vzhledem k rozsahu a obsahu učiva. Pravděpodobně se jedná o integraci žáka s lehkým mentálním postižením nebo v kombinaci s tělesným. Musí se provádět komplexní diagnostika průběhu integrování a možné prognózy týkající se následného vzdělávání. Většinou není problém s integracím na I. stupeň základní školy. Rozsah a obsah učiva umožňuje upravit IVP, žák nebývá viditelně vyčleněn z života třídy, jejich činností a aktivit.

Markantní změny se objevují při přechodu na II. stupeň ZŠ, převážně se týkají rozdílných výchovných požadavků, vzdělávání žáka s mentálním postižením. Většina předmětů má tak velký rozsah a obsah, který není integrované dítě schopné zpracovat. Logické, abstraktní uvažování je nad úroveň chápání žáka s mentálním postižením. Toto musí být kompenzováno zmenšením množství učiva, jeho zpřehledněním, jinými učebnicemi atd.. Dále je to větší časová dotace hodin, odpolední vyučování, které bývá nemožné pro integrované žáky z důvodu rychlejší unavitelnosti, ztráty pozornosti a soustředění. Učení bývá spíše pamětní než praktické. Učení dle IVP je nutností.

Percepčně motorické učení má svoji nezastupitelnou úlohu při rozvoji osobnosti mentálně retardovaných – rovněž oni dosahují svoji senzomotorickou aktivitou určité osobní integrace.

(O.Müller 2001, s.50)

Motorická činnost má podstatný význam pro celkový vývoj člověka. Člověk si pomocí motorické činnosti vytváří systém poznávacích struktur, které mu napomáhají v orientaci ve svém okolí,

v jeho vnímání. Velký význam má pro vnímání sebesama, vlastního těla a vlastního já. Velkou návaznost má také na vývoj myšlení a řeči. Motorika u žáků s lehkým mentálním postižením je zhoršena vlivem organického poškození CNS.

V současné době je velký problém časový nedostatek v hodinové dotaci pracovního vyučování na běžné základní škole. Hodinová dotace pro pracovní činnosti je 1-2 hodiny týdně, zatímco na základní praktické škole je to 6 až 8 hodin týdně.

Metodika práce s integrovanými žáky

Hlavním bodem ve správné práci s integrovaným žákem, je jiný přístup učitele. Integrovaný žák vyžaduje odlišný přístup ke vzdělávání. Učitel si musí uvědomit individuální specifika a zvláštnosti žáka při výchově a učení.

Motivační metody: K vytvoření atmosféry volíme krátký příběh s otevřeným koncem. Používáme v něm různé věty, slova, které nechávají prostor k fantazii („Co je asi v té tmě?“, „Představte si...“). Demonstrace je jedna z nejlepších metod, využívá přímý názor a tím vzbuzuje zájem. Dále využíváme různých orientačních otázek a důležité jsou soutěžní body.

Vyhýbáme se dlouhým monologům, používáme krátká vyprávění s emočním nábojem, různé didaktické pomůcky (obrázky, filmy, cd, životní situace). Vhodná je instruktáž místo popisu, popis nemá emoční náboj a proto se jeví méně úspěšnou metodou. Velmi pozitivní vliv mají na žáka exkurze. Jsou praktické a konkrétní, zanechají v žácích určitou zkušenost.

Nejvíce úspěšné metody pro žáky s mentálním postižením jsou metody pracovní – laboratorní práce, samostatné práce, veřejně prospěšné práce a praktická produktivní práce. Z dětské hry vychází dramatizace. Využívá se loutka, dramatizace textů, učiva, zkoušení různých rolí. Důležité je přizpůsobit dramatizaci věku a schopnostem žáka.

Dramatická výchova umožňuje aktivně zapojit do výuky všechny žáky ve třídě. Je založena na smysluplnosti podnětí perцепčně motorického učení. Při přípravě dramatické výchovy je třeba dodržovat určité zásady:

- pracuje se s prekonceptem žáků
- všechny činnosti musí zohledňovat momentální stav žáka
- mít dostatek prostoru, nejlépe speciální učebnu
- využít zkušeností žáků a dále je rozvíjet, aby se daly aplikovat na další situace
- používat příběhy a vyprávění (navození atmosféry)
- mít přesah do dalších předmětů/životních situací

Další metodou je pojmové učení. Zjednodušení pro lepší pochopení žáků vychází ze snížení počtu nepodstatných vlastností u probíraných pojmů. Zjednodušuje se rozpoznávání určitých znaků. Ulehčí se kódování informací, umožní se zařazení pojmů do logických struktur

Všechny didaktické zásady, které platí pro klasickou výuku se dají použít i pro výuku individuální. Jedná se o tyto zásady názornosti, přiměřenosti, soustavnosti, trvalosti, uvědomělosti a aktivity žáků. Zásady integrované výuky mají hlavně princip individuálního přístupu.

Vyučovací jednotka musí být rozčleněna do několika etap. Několik kratších vyučovacích úseků se střídáním relaxačních aktivit.

Hodnocení integrovaných dětí je náročné a obtížné, ve většině případů se doporučuje slovní hodnocení. Velmi oblíbené je kombinované hodnocení (slovní a známkou). V průběhu roku je žák hodnocen známkami a na vysvědčení má hodnocení slovní, to umožní sdělit více informací, co žák zvládl a co naopak je třeba ještě posílit.

Počet žáků ve třídě

Na úspěšnou integraci má počet žáků ve třídě velký vliv. Musí se počítat s menším počtem žáků. V současné době se počet žáků ve třídě pohybuje kolem 20. tento stav je pro učitel velmi náročný při organizaci výuky s integrovaným žákem. Velkou pomoc pro učitele plní asistent pedagoga. Celkově narůstá počet žáků se speciálními výukovými potřebami, dá se předpokládat že žák s mentálním postižením nebude jediným integrovaným žákem ve třídě. Pro učitele je velký počet žáků současně se žáky integrovanými velmi stresující. To má vliv na celkovou atmosféru třídy a její funkci.

Individuální vzdělávací plán

Vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu mají možnost využívat jak žáci s mentálním postižením tak žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Ředitel školy se souhlasem příslušného poradenského zařízení povoluje IVP. IVP plně vychází z ŠVP, je vytvořen s ohledem na žáka tak, aby byl žák schopen učivo zvládat a plnit cíle.

IVP respektuje speciální vzdělávací potřeby žáka. Usnadňuje vzdělání každému jedinci s mentálním nebo jiným postižením. Je založen na posouzení znalostní úrovně žáka v dané oblasti, udá jednotlivé cíle, kterých má být dosaženo v průběhu školního roku. Uvádí výchovné a vzdělávací opatření včetně služeb souvisejícími se vzdělávacím procesem a způsoby hodnocení výsledků.

Na sestavení IVP se podílí tým odborníků. Pod vedením třídního učitele. Dále jsou to, rodiče, ostatní učitelé, pedagogický asistent, pracovník SPC a žákem pro kterého se IVP vytváří. Plán je pro každého žáka jiný, může být pozměněn pouze na použití jiných metod, nebo upraven obsah a rozsah učiva.

Každý IVP musí obsahovat:

- informace o rozsahu a obsahu učiva, jeho průběhu a způsobu předávání žákovi
- cíle vzdělání
- časové a obsahové rozvržení učiva
- hodnocení a klasifikaci
- pedagogické postupy
- potřebu pedagogického asistenta
- seznam kompenzačních pomůcek
- očekávané výsledky
- uvedení všech zúčastněných osob
- určení pracovníka SPC, se kterým bude škola spolupracovat

Plán musí být v průběhu roku aktualizován a doplňován, případně doplňován a měněn.

1.4 Speciální poradenské centrum

Vyhláška č. 72/ 2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních, upravuje chod působení SPC, které je v současné době zaměřeno na integrace žáků s Mentálním postižením.

Praxe SPC je především v tvorbě IVP a péče o žáka, pedagogickopsychologické vedení, celková podpora žáka, konzultace pro rodiče a pedagogické pracovníky, půjčování odborné literatury pomůcek atd..

SPC poskytuje služby pro školy, školské zařízení, které vzdělávají žáky s mentálním postižením a zákonným zástupcům těchto žáků. Služby se týkají především rozvíjení různých vzdělávacích metod, rehabilitačních technik, cvičení. Jedná se o rozvoj jemné a hrubé motoriky, učení sebeobsluhy, socializace, rozvoj estetického vnímání, hudební činnosti, pohybové dovednosti, přípravu k začlenění do vzdělávacího procesu, rozvoj grafomotoriky, slovní zásoby, logopedickou péči. Také to jsou různé alternativní formy výuky žáků s mentálním postižením. Návik čtení psaní, arteterapii atd .

Zpráva z poradny a psychologické vyšetření je stěžejním bodem pro integraci, na jeho základě je doporučena přítomnost pedagogického asistenta ve třídě. Financování pedagogických asistentů má na starosti krajský úřad oboru školství. Každá škola odesílá žádosti o integraci zvlášť. Škola je následně informována o přidělení či odmítnutí finanční podpory na pedagogického asistenta pro integrované dítě.

Pedagogického asistenta si mohou rodiče financovat z vlastních prostředků, nebo nadačních fondů. Tento systém se objevu u žáků, kteří potřebují soustavnou osobní asistenci.

1.4.1 Osobní asistent

„Hlavním cílem osobní asistence, stejně jako jakékoliv jiné sociální služby, má být zachování integrity (celistvosti a neporušenosti) člověka i navzdory jeho nemohoucnosti plynoucí z postižení, stáří, nemoci nebo jiné příčiny“.

(J. Hrdá, str.9).

Osobní asistent má zajistit klientovi základní životní potřeby. Jsou to potřeby biologické (osobní hygiena, přijímání potravy, doprovod, ...), společenské (pomoc při výchově dětí, při vzdělání a výkonu povolání ...). To vše je nutné pro kompenzaci zdravotního postižení.

Sociální handicap, oddělení od společnosti, pomáhá vyeliminovat osobní asistent, jeho funkce je tedy zabezpečení sociální, ne zdravotnické.

Typy osobní asistence

- 1) Sebeurčující osobní asistence – nevyžaduje žádné odborné školení asistentů . Klient se sám podílí na školení svého osobního asistenta. Organizuje a vede jeho práci. V případě kdy toho není klient schopen jedná se o řízenou osobní asistenci.
- 2) Řízená osobní asistence – vyžaduje odbornou přípravu, týká se osob, které potřebují specializovanou pomoc. Klient se neúčastní školení asistentů a neorganizuje jim jejich práci. Tito asistenti spolupracují s klienty s mentálním postižením nebo s postižením smyslovým.

Kdo se může stát osobním asistentem

Tělesné a **zdravotní předpoklady** jsou jedním z hlavních požadavků na práci osobního asistenta. Důležitá je tělesná stavba

a tělesný stav, člověk musí být zdravý a vědět jak o své tělo pečovat, aby vylimoval oslabení vyvolané prací s klientem.

Dalším předpokladem jsou **duševní vlastnosti** osobního asistenta. Jestliže člověk vládne určitými psychickými předpoklady, řeší vše lépe. Důležitý je kladný postoj k vykonávané profesi.

Nejvíce důležitá je **motivace**, příčina proč má člověk o takovou práci zájem. **Empatie** nejvíce usnadní člověku službu osobní asistence. Tato podmínka je nezbytná pro práci pro druhé, schopnost vcítit se do nich.

Odbornost osobních asistentů

Liší se podle druhu osobní asistence. Řízená asistence vyžaduje různé požadavky na odbornost dle klienta. Většina asistentů, která provádí řízenou asistenci by měla mít minimálně kurz: Pracovník přímé obslužné péče – osobní asistent. Dle dosaženého vzdělání má být asistent finančně ohodnocen.

Výběr a přijímání osobních asistentů

Osobním asistentem se může stát kdokoli, kdo splní výše uvedené podmínky. Pracovně-právní vztah u osobních asistentů může mít různou formu pracovních poměrů. Vše se řídí Zákoníkem práce. Zaměstnavatelem může být i klient sám.

Osobní asistent v běžné základní škole

Integrovaný žák v běžné třídě, většinou potřebuje asistenta pedagoga, který mu pomáhá při vzdělávání, nedílnou součástí je ovšem i asistent osobní, který pomáhá žákovi v sociální sféře (doprovod, hygiena...), je to nutnost, aby integrovaný žák mohl fungovat v běžné třídě, v případě kdy mu postižení brání ve vlastním pohybu a v sebeobsluze.

Často bývá osobní asistent i asistentem pedagogickým. V tomto případě je důležité odborné vzdělání na obě vykonávané pozice. Tento model se velmi dobře osvědčuje u žáků, s mentálním postižením

takového charakteru, kdy mají strach ze společnosti a z velkého počtu osob. Jsou zvyklí na jednu osobu, s kterou dobře komunikují a které věří. Má to velmi pozitivní vliv na průběh celé integrace. Vzdělávání integrovaného žáka a na sociální rozvoj všech zúčastněných.

1.4.2 Socializace

Úspěšná socializace integrovaného žáka závisí na citlivém pedagogickém působení učitele při začleňování integrovaného žáka mezi ostatní skupiny žáků ve třídě. Sociální interakce souvisí s rozvojem schopností. Často jsou traumatizováni vysokými sociálními nároky, na které nebyli připraveni. Vzhledem k nedostatku možností řešení volí často nejjednodušší postup, mnohdy destruktivní. U spolužáků obtížně vnímá potřebu sounáležitosti, není schopen dojít k objektivnímu sebehodnocení, z důvodu nedostatku zkušeností se stejně postiženými vrstevníky.

Markantní rozdíl se objevuje na II. stupni ZŠ, kde spolužáci již představují jinou skupinu s jinými zájmy, znalostmi, schopnostmi vlastnostmi, které nemá a často ani nezvládne. Toto je jeden z faktorů v integraci na který se zapomíná, vše se řídí výchovou a vzděláním, socializace je až na druhém místě v pořadí.

1.5 Dítě s postižením a školní docházka

Začátek školní docházky je jednou z nejvíce stresujících situací pro rodiče i samotné dítě. Na rodinu s dítětem s mentálním postižením tato situace působí ještě více stresově. Vzniká strach z hodnot a úspěšnosti žáka ve škole. Jeho začlenění do kolektivu. Do této situace zasahují také všechny vztahy a komunikace se školou, reakce ostatních rodičů spolužáků a celé společnosti. Rodiče žáka s postižením začínají mít obavu o schopnosti, o budoucnost svého potomka a o jeho pozdější pracovní uplatnění.

Rodiny s dětmi s postižením jsou v České republice podporovány:

- státem v oblasti legislativy
- finanční podpora (sociální dávky)
- operativní podpora (materiální podpora v průběhu vývoje dítěte, na vzdělání, na pracovní místo...)
- poradenství (zdravotní, psychologické, pedagogické)
- podpora ve vzdělání (IVP, speciální učitelé, SPC, PPP)
- informační zdroj
- svépomocná podpora (různá sdružení, aktivity samotných rodičů)

Nástup do školy má mnoho faktorů, které ovlivňují rodinu s dítětem s mentálním postižením. Tyto faktory se vzájemně ovlivňují a doplňují. Jedná se o ekonomickou situaci rodiny, vztahy, které jsou v rodině utěšící i širší, důležitá je spolupráce se školou, kladné a záporné reakce veřejnosti, různá intenzita a dostupnost služeb v místě, zákonodárnou a správní normou státu a spoluprací s odborníky (SPC, PPP, psycholog, lékař).

Rodiče mají velký vliv na své dítě, jejich hlavní rolí je zejména vedení a důrazné povzbuzování k samostatnosti dítěte v oblasti vztahů a sebeobsluhy. Rodiče by měli zjistit podpořit silné stránky dítěte

a podporovat je. Rodinné klima je v každé rodině jiné, ale přesto by mělo mít podobný či stejný cíl a to neustále podporovat a povzbuzovat své dítě, v zdokonalování sebe sama a vnímání se jako osobnosti.

Velký vliv na klima v rodině má stav přijetí skutečnosti, že mají postižené dítě. Rodiče se musí vzdělávat, aby dobře mohli pomoci s vývojem svému dítěti. Neměli by se stranit společnosti, ale nadále společnost navštěvovat s celou rodinou. Musí se naučit přijímat reakce okolí. Vytvořit si realistický pohled na vlastní budoucnost i budoucnost svého dítěte.

Velmi důležité je připravit dítě na vstup do školy. Naučit ho, že má své povinnosti, které musí plnit. S ohledem na jeho možnosti. Důležitá je motivace, ať slovní či motivace odměnou.

Při dobře probíhající spolupráci a komunikaci mezi rodinou a školou ubývá stresových situací pro rodiče i pro dítě. Reálné představy rodičů o vzdělání a následném pracovním uplatnění dítěte usnadní výběr vhodného školského zařízení a předejdou konfliktům, vznikajícím z nedorozumění, z přehnaných nároků, a z přecenění schopností dítěte.

S výběrem pomáhají SPC, výchovný poradce ve škole. K tomuto tématu se musí přistupovat velmi profesionálně a citlivě posuzovat každou individuální situaci, pro její pozitivní výsledek. Nasměřovat správným směrem rodiče i žáka na reálné možnosti jeho uplatnění.

Dítě s postižením a jeho okolí

Názor společnosti a její reakce mají velký vliv na průběh a života rodiny s postiženým dítětem. Týká se to prezentací názorů a pohledů na tento jev v médiích. Názor médií se dostává do podvědomí společnosti, který následně společnost aplikuje. Důležitá je velká informovanost rodin na obou stranách. Množství informací, které se týkají průběhu života s postiženým dítětem pomáhá chápat a přizpůsobit se této situaci.

S integrací postiženého dítěte do běžné třídy základní školy, musí být seznámeni všichni členové třídy a jejich rodiny. Toto je věcí ředitele školy a třídního učitele jak se s touto situací vypořádají. Musí seznámit rodiče všech dětí s veškerými pozitivy, ale i negativy, které budou

probíhat při vzdělávání jejich dětí. Názor rodičů má velký vliv na atmosféru třídy, svými názory mohou nepřímo ovlivňovat klima třídy, toleranci, trpělivost, schopnost vcítit se do druhého.

II. Praktická část

Praktická část mé diplomové práce je zaměřena na celkový pohled na integraci, její přínos pro integrovanou žákyni a ostatní. Výstupem této práce je zjištění celkového vývoje žákyně během její docházky do školy od první do třetí třídy. Zachytit změny v procesu integrace a jejich příčiny v průběhu tří, po sobě jdoucích, let. Výzkum byl prováděn po dobu tří let. Zahrnuje sociální vývoj, vzdělání, celkový vývoj osobnosti žákyně, z několika pohledů. Zapojení do výuky dle předmětů, hodnocení učitelů, asistentů a žáků. Pro dosažení požadovaného výstupu jsem použila tyto metody: pozorování, dotazník a rozhovory.

2.1 Kasuistické šetření

1.třída

Integrovaná žákyně, dále Eliška. Elišce je sedm let a má kombinované zdravotní postižení – CHS, atrofie mozečku, mozečkový syndrom, spast.diparéza/jiná DMO, LMR, dysartrie, anxieta. Stupeň závislosti na druhých je vysoký. Je chodící, ale potřebuje nepřetržitě oporu a doprovod dospělé osoby. Při chůzi se musí držet za ruku, případně ještě přidržovat druhou rukou pod paží. Pomáhá ji osobní asistentka, která je zároveň i asistentkou pedagoga.

Vyhovuje jí malý kolektiv třídy, ve třídě, kterou navštěvuje je pouze devět dětí, čtyři dívky a pět chlapců. Shodou okolností bylo ve školním roce, kdy nastupovala do 1.třídy, přihlášeno pouze osm dalších dětí. Jedná se o školu na malé obci, kde průměr žáků ve třídě je sedmnáct dětí. Jelikož do první třídy měla být integrovaná žákyně s postižením, bylo povoleno ponechat třídu pouze s devíti žáky, s tím, že na výchovy budou spojovány s třídou druhou. Druhá třída má patnáct žáků. Se všemi budoucími spolužáky chodila Eliška už do mateřské školy, proto se navzájem dobře znají.

Komunikace mezi Eliškou a jejím okolím se odvíjí od jejího postižení, mluví v jednoduchých větách, ale se zhoršenou výslovností. Lidé, kteří ji neznají, jí někdy hůře rozumí. Osobní asistentka, dále OA, musí „překládat“, tedy zopakovat to, co říká ostatním.

OA je pro ní nutností, doprovází ji neustále tam, kam potřebuje. Pomáhá jí při zvládnutí běžných věcí - oblékání, svlékání, hygiena. Pomoc se soustřeďuje pouze na úkony, které zatím nezvládá, jedná se o zavazování bot, otevření, zavření vody, zapnout a rozepnout knoflíky. OA podporuje Elišku v samostatnosti tak, aby zvládla co nejvíce úkonů sama. Dopomoc při stravování se omezuje pouze na donesení jídla a odnesení nádobí, jíst zvládá sama lžící.

Pedagogická asistence zahrnuje pomoc při plnění školních úkolů během výuky. Pomoc přidržet sešit při psaní, aby se nehýbal po lavici, podat pomůcky mimo její dosah. Znovu vysvětlit zadaný úkol nebo připomenout zadání při ztrátě koncentrace, případně zjednodušit formulaci zadání tak, aby mu rozuměla. Pedagogická asistentka, dále jen PA, motivuje Elišku k práci a plnění zadaných úkolů. K motivaci PA používá razítko usměvavého sluníčka, Eliška potřebuje motivovat častěji během práce. Motivací je také připomínka toho, že paní učitelka za dobře splněnou práci dává i jiná větší razítka a jedničky. Pokud se Elišce nechce pracovat PA ji připomene, že za nesplněný úkol následuje také razítko, ale v tomto případě se jedná o zamračený mrak.

Eliška se začala učit dle ŠVP pro první třídu. V polovině října odjela Eliška na čtyři týdny do lázní. Po návratu byla ve výuce mírně pozadu oproti ostatním dětem a nedokázala ztrátu dohnat, proto byl pro Elišku vypracován IVP.

Eliška žije ve funkční tříčlenné rodině. Rodiče se jí maximálně věnují, dobré vztahy má i se širší rodinou, která zahrnuje babičky, dědečky, tetu, strýce a bratrance. Matka s ní intenzivně pracuje, doma provádí rehabilitační cvičení, které se naučí v lázních. Dále docházejí na logopedii a ergoterapii, tyto činnosti také doma procvičují. Každý rok absolvují 2x lázeňský pobyt, kde se Eliška učí nová rehabilitační cvičení. Žijí v bytě v prvním patře, který je upraven pro její potřeby. Úpravy zahrnují zábradlí podél zdi, kde se Eliška může přidržet a pohybovat se

tudíž sama bez doprovodu. Jejich byt tvoří volné prostory s minimem nábytku, což eliminuje možnost úrazu Elišky. Schody pro ni nejsou problém, pokud má doprovod a oporu, drží se zábradlí a druhá osoba ji přidržuje za ruku. Sama po schodech chodit nemůže.

Rodiče se snaží o dodržování životosprávy zahrnující pravidelné jídlo, pitný režim, každodenní procházky. Nemocná příliš často nebývá. Pokud má nějaké potíže, většinou je dokáže formulovat a říci, co jí trápí. Své postižení podle mého názoru nevnímá negativně, na pomoc druhého je zvyklá a považuje ji za běžnou, ale odmítá pomoc v případě, kdy je schopna úkon zvládnout sama. Podle OA, která ji samozřejmě zná lépe, si uvědomuje, že se odlišuje od ostatních dětí a z toho pramení i její větší stydlivost a neochota komunikovat. V některých případech projevuje zlost nad věcmi, které jí nejdu nebo je nemůže dělat.

Eliška má ráda pohyb, přestože je omezena svým handicapem a potřebou přítomnosti druhé osoby, která zajišťuje její bezpečnost. S matkou pravidelně, každý den, provádí předepsaná rehabilitační cvičení. Každý den chodí na delší procházku. Má ráda cvičení s hudbou a tanec.

V rozsahu, který jí umožňuje zdravotní stav, navštěvuje s babičkou jednou týdně hodinu aerobiku se stejně starými dětmi. Ve škole je z tělesné výchovy osvobozena, důvodem není její pohybový handicap, ale velká skupina dětí, vzniklá spojením dvou tříd, což má za následek zvýšenou hlučnost, na kterou je Eliška přecitlivělá a nedělá ji dobře. Pokud jdou děti na hřiště nebo na procházku, zúčastňuje se.

Eliška není plně soběstačná. Pěči o sebe zvládá s pomocí druhé osoby vzhledem k jejímu věku a postižení, ale je vedena k samostatnosti a velmi se snaží. V domácím prostředí je schopna zvládnout více věcí, než v prostředí pro ni neznámém.

Volný čas tráví převážně s rodinou, ráda vozí kočárek s panenkou, jednak je to její oblíbená činnost, ale zároveň pro ni kočárek plní funkci opory při chůzi. Spoustu času tráví venku a provozuje aktivity podle počasí, což je koupání v bazénu, skákání na trampolíně, chodí na procházky a výlety, ráda jezdí na kole (loped). Občas sleduje pohádky na videu a v televizi. Ráda poslouchá předčítání z knih. Do trávení volného

času patří i hra – nejradyji má panenky a vše, co k nim patří. Hodně si „hraje“ s hračkami na rozvoj jemné motoriky, modelína, barvy, tužky, stavebnice. Doma má křečka, o kterého pomáhá pečovat.

Eliška spí 9 -11 hodin denně, přes den nespí, ale musí odpočívat, protože je častěji unavená. Před spaním jí rodiče pravidelně čtou. Při usínání má problémy a vyžaduje přítomnost druhé osoby dokud neusne. Spát chodí pravidelně. V noci se 3x – 4x vzbudí, potřebuje na WC.

Z důvodů větší unavitelnosti potřebuje přes den odpočívat. Stačí jí krátký časový úsek. Při práci ve škole musí střídát pracovní aktivity s odpočinkovými. Podle aktuálního stavu má možnost si odpočinout na pohovce a načerpat síly. Sama si řekne, pokud potřebuje odpočinek. OA už pozná, kdy je Eliška opravdu unavená a kdy se jí jen nechce pracovat.

Smyslové vnímání má v normě. Eliška slyší, má problém pouze při vnímání hlasitých zvuků, zvýšená citlivost. Je u ní opožděn vývoj fonemického sluchu. Reaguje normálně na mluvenou řeč, rozumí tomu, co se po ní chce. Pokud ne, zeptá se. Zrak je dobrý, brýle nenosí.

Intelektové schopnosti jsou na úrovni lehké mentální retardace při dolní hranici pásma mentální retardace. Vážně porozumění sociálním situacím. Řeč ovlivňuje dysartrie (ztížená artikulace), obtížně vyslovuje, má dyslálický a agramatický projev, ale komunikuje ve větách. Lépe rozumí, než se vyjadřuje. Eliška dokáže formulovat to, co potřebuje okolí sdělit. Při komunikaci se známými lidmi bez problémů, v ostatních případech je komunikace horší, z důvodů větší stydlivosti.

Eliška je velmi vázána na svou rodinu. Podle OA si uvědomuje rozdíl mezi sebou a zdravými dětmi. Tento rozdíl akceptuje, ale chce se jim co nejvíce vyrovnat. Občas je našťvaná, pokud něco nezvládá, ale snaží se hledat náhradní řešení. Např., když nemůže běžet sama, vezme za ruku OA, aby běžela s ní. Chce dobře vypadat, ráda se obléká, vybírá si oblečení a doplňky. V tomto směru je sama se sebou spokojená.

Ve školním kolektivu je mírně zakřiknutá, s dětmi méně komunikuje, spíše poslouchá a pozoruje. Chce se zapojovat mezi ostatní při určitých aktivitách. Jedná se o hru, cvičení na míči, ale raději v menších skupinkách dětí. Děti ji vnímají dobře, snaží se jí pomáhat. Do školy chodí ráda a těší se.

2.třída

Eliška nastoupila do druhé třídy ve stejné škole. V polovině první třídy došlo ke změně vzdělávacího plánu. Eliška se nyní vzdělává podle IVP vycházejícího z osnov speciální školy. Plně integrovaná je na výchovy a prvouku, v ostatních předmětech dle možností. Třídní učitelka zůstala stejná a počet dětí ve třídě se snížil na osm. Odešla jedna dívka. Ve třídě začali výrazněji převládat chlapci, což Elišku ovlivnilo ve vztahu ke kolektivu. S chlapci Eliška nemá stejné zájmy, jejich hry se velmi liší a jsou hlučnější, což je pro Elišku nepřijatelné. Tímto se více vyčlenila z kolektivu, nemohla se zapojovat tolik, jako dříve do dění mimo výuku. Pro Elišku je pozitivní, že zůstala stejná pedagogická i osobní asistentka. Vzdělávání pokračuje dále dle IVP. Eliška je do výuky zapojena stále, učitelka výborně plánuje činnost tak, aby se Eliška mohla v co největší míře zapojit.

Rodinná situace se pro Elišku velmi změnila. V srpnu letošního roku se Elišce narodil bratříček. Na příchod sourozence se těšila a přála si ho. Její přání bylo jedním z důvodů, proč se rodiče rozhodli pro druhé dítě. S malým dítětem už měla zkušenost v blízké rodině, o půl roku dříve se narodil bratranec. O bráškově často mluví, vypráví co dělá, jak si hraje. Mamince se snaží, v rámci svých možností, pomáhat. Závažná negativní reakce na příchod sourozence není. Pouze podle matky mírně žárlí a musí se srovnat se situací, kdy se rodina přestala věnovat pouze jí. Tato změna nemá žádný negativní vliv na průběh vzdělávání.

První pololetí druhé třídy zvládla Eliška bez problémů. Na začátku druhého pololetí nastala velká změna ve třídě. Odešla třídní učitelka. Místo ní nastoupil pan učitel, absolvent vysoké školy. Průběh výuky se velmi změnil. Učitel si po příchodu do nové třídy nestanovil pravidla pro děti a ani se nesnažil dodržovat ty stávající podle instrukcí odcházející učitelky. Jednalo se o klid v hodinách, trávení přestávek, plnění zadaných úkolů. Děti v hodinách pana učitele, pobíhaly z místa na místo, věnovaly se jiným činnostem než probíranému učivu. Hrály si vzadu za lavicemi a při všech těchto činnostech velice hlučely. Učitel se nesnažil žáky uklidnit, a vrátit jejich pozornost k probíranému učivu.

Učitel přednášel látku bez reakce a odezvy od dětí. Jediná žákyně, která se zatím věnovala učivu byla Eliška pod vedením PA s tím, že začínala odmítat pracovat tak, jak to odpozovala od ostatních dětí.

O přestávkách přestala platit pravidla pro chování, neběhat mezi lavicemi, neskákat po lavicích a židlích, na odreagování měly děti ve třídě skákací míče, mohly je používat pouze na chodbě pod dozorem. Pan učitel všechna tato pravidla nejspíš nezaregistroval. Děti si braly míče kdy chtěly, skákaly mezi lavicemi, po taškách, a tím ohrožovaly samy sebe a okolí. Vzhledem k tomu, že OA byla s Eliškou ve třídě i o přestávkách, dětem tuto nebezpečnou činnost zakázala a s panem učitelem se snažila domluvit pravidla tak, jak to fungovalo dříve s paní učitelkou. Základním pravidlem bylo, že žáci museli respektovat slovo jak paní učitelky, tak i OA a PA. S novým učitelem chodila Eliška do třídy čtrnáct dní a poté odjela na měsíc do lázní. Po návratu byla situace ve třídě nevyhovující pro její integraci. Výuka se stala pro Elišku těžkou a nesrozumitelnou. Učitel nepřizpůsoboval Elišce výklad, ten byl složitý i pro ostatní žáky, kteří ho zjevně neakceptovali. Učitel sice pro Elišku samostatnou práci připravoval, ale podmínky v hodině neumožňovaly Elišce plnění úkolů. Po návratu PA do třídy ji děti oznámily: „...to,co si nám zakázala, máme povolený, a ty nám nemáš právo co zakazovat...“. S tímto názorem dětí učitel víceméně souhlasil, neprojevil snahu to změnit. Děti bez přítomnosti učitele měly strach neuposlechnout pokynů PA, ovšem jakmile ve třídě byl přítomen učitel opět PA ignorovaly. PA se rozhodla ke změně ku prospěchu Elišky, že by bylo vhodné změnit prostředí. Tento návrh konzultovala s vedením školy a byl schválen. Vedení školy řešilo stávající situaci v druhé třídě každodenními hospitacemi. Toto řešení mělo účinek pouze za přítomnosti hospitantů ve třídě, po opuštění třídy vše probíhalo podle stejného řádu jako předtím. Eliška přešla na poslední dva měsíce výuky do první třídy. První třída měla sice větší počet žáků, ale prostředí vhodné pro integraci. Většinu těchto dětí Eliška znala už z mateřské školy. Paní učitelka v první třídě dobře začlenila Elišku do průběhu výuky. Eliška na konci druhé třídy počítala do 20 a plynule četla, tím pádem mohla pracovat společně s ostatními dětmi v první třídě. Učitelka vedla výuku v podstatě formou

různých her, do kterých Elišku zapojila. Žáci v první třídě měli z přítomnosti Elišky radost a přijali ji bez výhrad do kolektivu.

3.třída

Třetí třídu zahájila Eliška ve své původní třídě s novou třídní učitelkou, stejnou OA a PA a dvěma novými spolužáky, opět chlapci. Převaha chlapců je velmi výrazná. Ve třídě jsou jen tři dívky na sedm chlapců. Nová třídní učitelka zavedla opět pravidla pro chování, jasně stanovila co ano a co ne. Děti měly na zdi vyvěšené desatero podle, kterého se mají řídit. Dobré chování dětí se snažila podpořit hravou formou. Zavedla soutěž získávání zlat'áků, zlat'ák se dal získat za dobré chování a plnění úkolů navíc a za přestupky jim byl zase odebrán. Soutěž se ukázala jako velmi dobrý motivující element. Děti své chování velmi zlepšily. Výborně fungovala i spolupráce mezi PA a učitelkou.

Prostředí ve třídě, bylo opět vyhovující pro průběh integrace. Učitelka zvolila výborné metody výuky, vhodné pro začlenění Elišky zpět. Práce ve skupinách, projektové vyučování a další. V průběhu třetí třídy postupně začala více pracovat Eliška s pedagogickou asistentkou. Důvodem byly narůstající rozdíly v osnovách. V prvouce, ve výchovách byla integrována plně, v ostatních předmětech co nejvíce to bylo možné. Paní učitelka hledala stále možnosti pro co nejefektivnější začlenění.

Během roku se přístup vnímání některých žáků k Elišce změnil k horšímu. Důvodem zhoršení vztahu byl pocit ostatních žáků, že Eliška má více výhod a úlev ve výuce. Dostává lehčí úkoly, má jich méně, může častěji odpočívat. Určitým dětem začalo vadit i to, že Eliška byla upřednostněna v jídelně v čekání na oběd. Vždy šla s OA dopředu, i když tato výhoda se nevztahovala pouze na Elišku, ale i na dojíždějící děti, které pospíchaly na autobus.

Paní učitelka přistupuje odpovědně k objevujícím se problémům a snaží se tyto jevy eliminovat. Ostatním dětem vysvětluje, proč má Eliška lehčí úkoly a další úlevy. Snaží se stále co nejvíce začlenit Elišku do chodu třídy. Elišku často ve třídě navštěvují žáci druhé třídy, ke kterým na konci loňského roku chodila. Výborným předmětem pro Elišku byly průřezová témata, na které byly tyto dvě třídy spojené.

Eliška chodí do školy stále ráda a těší se. Škola ji baví.

Po začátku druhého pololetí Eliška odjela do lázní. Po návratu rodiče Elišky oznámili úmysl zkusit základní školu speciální. Eliška navštěvovala různé speciální školy. Nepřítomnost ve své třídě měla omluvenou jako diagnostický pobyt. Rodiče Elišky se po absolvování diagnostického pobytu rozhodli změnit školu. Elišku přemístili do školy speciální. Důvod přemístění nespécifikovali. Z důvodu přemístění se Elišce změnila i osobní asistentka.

Tímto bylo přerušeno mé pozorování.

2.2 Výzkumné teze

Cílem pozorování je zjistit proměnu podmínek integrace dítěte s postižením v průběhu delšího časového období. Jak se podmínky proměňují a co má na změnu vliv. Dále zjistit jaké jsou pro integraci podmínky v jednotlivých předmětech a zda je možné ji plně využít.

Výzkumné hypotézy

Podmínky integrace se v průběhu času proměňují vlivem lidského faktoru a zvýšením nároků obsahu vzdělávání.

Integrace postižených dětí do běžných tříd základní školy je vnímána kladně.

Čím vyšší ročník, tím je integrace obtížnější.

Výzkumné metody

Pro dosažení požadovaného výstupu jsem použila tyto metody: pozorování, dotazníky a rozhovory.

Pozorování bylo provedeno postupně v první, druhé a třetí třídě I.stupně běžné základní školy a také během mimoškolních zájmových aktivit žáka a v rodinném prostředí. Během pozorování jsem prováděla zápis do předem připravených pozorovacích archů. Stanovila jsem si pětistupňovou škálu, podle které jsem vyhodnotila získané údaje.

Pozorování proběhlo celkově ve 122 hodinách, ve všech vyučovacích předmětech kromě tělesné výchovy.

	ČT	PS	ČJ	M	ČS	PT	VV	HV	PČ	celkem
1.třída	10	10	-	8	4	2	2	2	2	40
2.třída	10	8	-	10	4	2	2	2	2	40
3.třída	-	-	14	10	6	2	2	2	2	42
celkem	20	18	14	28	14	6	6	6	6	122

Tab.č. 1: výpis počtu hodin v jednotlivých předmětech, ve kterých bylo provedeno pozorování

Pozorování bylo zaměřeno na tyto hlediska:

- přístup učitele k integrovanému žákovi
- přístup učitele k ostatním žákům
- zapojení integrovaného žáka do výuky
- vztah žáků k učiteli
- vztah žáků k integrovanému žákovi
- vztah učitele a pedagogického asistenta
- přístup pedagogického asistenta k integrovanému žákovi
- přístup osobního asistenta k integrovanému žákovi

Přístup učitele k integrovanému žákovi. Toto hledisko je zaměřeno na chování učitele k integrovanému žákovi, jeho přístup k výuce, začlenění žáka do kolektivu třídy. Na jeho jednání s integrovaným žákem. Na používaný systém slovního hodnocení v průběhu výuky. Na citlivost jednání s integrovaným žákem. Rozdělování pozornosti mezi žákem integrovaným a ostatními.

Přístup učitele k ostatním žákům. Toto hledisko je velmi podobné tomu prvnímu, jedná se ovšem o přístup učitele jednotlivě k ostatním žákům. Zaměřila jsem se na postoj učitele k žákům při řešení různých problémů ve výuce, ať se jednalo o problémy spojené s výukou či kázeňskými problémy. Úroveň jednání s žáky. Systém hodnocení žáků v průběhu výuky. Aktivita mířená na žáky.

Zapojení integrovaného žáka do výuky. Zde jsem se zaměřila na četnost zapojení integrovaného žáka do výuky, vyvolávání, kladení otázek, různé výukové metody pro zapojení integrovaného žáka do hodiny společně s ostatními. Přizpůsobení složitosti výkladu učitele pro integrovaného žáka a pro ostatní. Příprava výukových materiálů pro integrovaného žáka.

Vztah žáků k učiteli. V tomto hledisku jsem pozorovala chování žáků vůči učitelům. Jejich přístup, chování, respektování učitele. Aktivitu žáků v hodině, odpovídání na otázky, připravenost žáků na hodiny. Atmosféru v hodině a ve třídě.

Vztah žáků k integrovanému žákovi. Hlavním pozorovacím bodem byla spolupráce mezi nimi, přístup ostatních žáků

k integrovanému. Schopnost tolerance, ochota přizpůsobit se. Jejich pohled na integrovaného žáka. Postoje ostatních žáků ve třídě. „Kamarádství“, pomoc při výuce. Zapojení do her mimo výuku.

Vztah učitele a pedagogického asistenta. Profesionální přístup obou osob ke vzdělávání a výchově. Domluva, příprava pomůcek na hodinu. Rozvržení činností v hodině. Vzájemná spolupráce.

Přístup pedagogického asistenta k integrovanému žákovi. Jednání s integrovaným žákem. Schopnost pomoci, poradit, vysvětlit, nasměrovat žáka ke správnému řešení problémů ve výuce. Spolupráce mezi asistentem a žákem. Vliv, kterým působí asistent na žáka.

Přístup osobního asistenta k integrovanému žákovi. Vztah mezi asistentem a žákem. Profesionalita osobního asistenta. Schopnost vést žáka při běžných denních činnostech (oblékání, svačina...). Vliv, který má asistent na žáka.

Všechna tato hlediska jsou ovšem ovlivněna velkou spoustou různých faktorů. Například se jedná o aktuální zdravotní stav všech zúčastněných, náhlé změny ve výuce – suplování, změna rozvrhu...

Hodnotící škála 1-5, která je uvedena v pozorovacím archu je od 1 k 5 s tím, že 1 znamená hodnocení kladné - splňující všechny pozorovaná hlediska a 5 hodnocení negativní, -nesplnění žádného z pozorovaných hledisek.

- 1 – kladný
- 2 – spíše kladný
- 3 – průměrný
- 4 – spíše negativní
- 5 – negativní

Pozorovací arch je uveden v přílohách. Příloha č. 1

Rozhovor

V průběhu třech let jsem provedla mnoho rozhovorů. Rozhovory byly vedeny většinou neformálně. A měla jsem možnost sledovat i neverbální projev dotazovaných. Rozhovor byl veden s integrovaným žákem, jeho spolužáky, s třídními učiteli, odbornými učiteli, osobním a pedagogickým asistentem, pracovníkem SPC, rodiči jak integrovaného žáka, tak i s rodiči spolužáků. Ve většině případů rozhovor proběhl krátce po provedeném pozorování. V průběhu tříletého pozorování jsem se dokázala sblížit s většinou zúčastněným osob. Protože byl rozhovor veden v neformálním stylu, mohou se odpovědi dotazovaných považovat za otevřené a upřímné. I tak se dá předpokládat, že určité odpovědi mohou obsahovat zkreslené informace.

Rozhovory navazovaly na pozorování a doplňovaly ho.

Dotazník

Dotazník byl využit k získání dalších informací. Dotazník se zaměřuje na integraci a názor na ni, je určen pro učitele a rodiče.

Byl vyplněn každý rok během tříletého výzkumu. Dotazník byl krátký a obsahoval pouze uzavřené otázky s možností výběru odpovědi, doba vyplnění 5 minut. Všem dotazovaným byl dotazník doručen v psané formě osobně.

Dotazovaní byli učitelé základní školy, kde bylo prováděno pozorování a každý měl částečnou zkušenost s výukou integrovaného dítěte. Dále byli dotazováni rodiče spolužáků integrovaného dítěte z jeho třídy a někteří rodiče z tříd ostatních.

Celkem dotazník vyplnilo 54 rodičů a 24 učitelů.

Dotazník je uveden v přílohách. Příloha č. 2

2.3 Výsledky šetření

Celkový souhrn pozorování

Na **přístup učitele k integrovanému žákovi** má velký vliv osobnost učitele. Toto zjištění vyplynulo z mého pozorování. Během tří let se změnil třikrát třídní učitel ve třídě s integrovaným žákem. Tyto změny měli velký vliv na celkové klima ve třídě. Paní učitelky v první a třetí třídě integraci podporovaly, a dělaly vše pro její zdárný průběh. Pan učitel z druhé třídy sice integraci také podporoval, ale jeho přístup ji znemožnil. Nedokázal přizpůsobit podmínky pro fungování třídy. Paní učitelka v 1. třídě používala k motivačnímu hodnocení pochvalu, obrázková razítka, Eliška získávala samolepky za dosažení určitého počtu jedniček. Tímto byla Eliška dobře motivována a snažila se pracovat jak nejlépe jí to šlo. Pan učitel žádné motivační prostředky nepoužíval, pouze hodnotil známkami, které Elišce pouze sdělil s tím, že je zapíše později do žákovské knížky. Což Elišku demotivovalo, protože neviděla výsledek okamžitě. Paní učitelka ve 3. třídě zavedla již zmíněný systém soutěže o zlatáky. Eliška je získávala za aktivitu v hodině, za provedené úkoly. Tato motivace byla přínosná, poněvadž Eliška viděla posun ve svém množství získaných zlatáků na nástěnce vedle ostatních dětí. Dále učitelka používala razítka a malé jedničky za každým splněným úkolem. Rozdělování pozornosti mezi Elišku a ostatní děti bylo téměř v každé třídě stejné. Pozornost byla zaměřena spravedlivě na každého žáka bez rozdílu.

U **přístupu učitele k ostatním žákům** jsem nezaznamenala rozdíl oproti přístupu k integrovanému. Systém motivačního hodnocení byl stejný jako u Elišky. Rozdíl jsem zpozorovala pouze v hodnocení panem učitelem, kdy jeho hodnotící systém žákům, na rozdíl od Elišky, vyhovoval. Nevadilo jim, že známku budou mít zapsanou později. Paní učitelky měly systém řešení problémů, přestupků, zapomínání jasně daný a děti sním byly seznámeny. Paní učitelka z 1. třídy na konci měsíce provedla s žáky zhodnocení chování, přípravy na vyučování, počet zapomínání. Seznamovala s výsledky i rodiče žáků, formou pochvaly nebo naopak upozornění. Děti, které získaly pochvalu si mohly vybrat

samolepku, která byla nalepena do žákovské knížky. Podobný systém zavedla i paní učitelka ze třídy třetí. Pan učitel toto vůbec nebral na zřetel. Žádná přehledná pravidla nestanovil, ale ani nepokračoval v pravidlech, která si děti domluvily na začátku druhé třídy s paní učitelkou. Všichni učitelé byli na hodiny vždy připraveni, používali různé pomůcky.

Zapojení integrovaného žáka do výuky v 1. třídě probíhalo bez problémů. V prvním pololetí byla výuka natolik jednoduchá, že nebylo potřeba žádných speciálních opatření. Eliška pracovala zároveň s ostatními. Vyvolávání a kladení otázek bylo rovnoměrně rozděleno na všechny děti. Paní učitelka prokládala výuku hrami, pohybovým cvičením, soutěžemi, prací v kruhu na koberci tak, aby se Eliška mohla bez problémů zapojit. V druhém pololetí první třídy připravovala paní učitelka pro Elišku odlišné pracovní listy v předmětu psaní a čtení. Druhá třída byla pro učitele náročnější na přípravu materiálů. Eliška potřebovala odlišné a jednodušší oproti ostatním. Zapojení v prvním pololetí bylo stále dobré bez vážných problémů s integrací. Po nástupu pana učitele zůstala příprava na stejné úrovni, ale integrace se stala nerealizovatelnou z důvodu nekázně ve třídě. Zapojení Elišky do výuky ve třetí třídě bylo náročnější. Učivo třetí třídy se čím dál více vzdalovalo možnostem Elišky. Paní učitelka připravovala pro Elišku pracovní listy a jiné pomůcky a snažila se najít společné prvky s učivem třetáků tak, aby se Eliška mohla co nejvíce zapojit. Například když děti doplňovaly na tabuli i/y do vyjmenovaných slov, byla připravena i slova pro Elišku s tím rozdílem, že určila začáteční nebo koncové písmeno ve slově.

Vztah žáků k učiteli. Utvrdila jsem se v názoru, že děti potřebují pravidla. Pokud vědí co mohou a nemohou nemají ve vztahu k učiteli a sobě navzájem problém. V první a třetí třídě, žáci neměli problém s respektováním učitelek. Paní učitelky měly u dětí přirozenou autoritu a ty je akceptovaly. Drobné kázeňské přestupky byly řešeny okamžitě. Děti pracovaly, reagovaly, až na výjimky, na položené otázky. A plnily si své povinnosti. Vztah žáků k učiteli neodpovídal představě o respektu k dospělému. Tím, že učitel nestanovil žádná pravidla, která se mají

dodržovat, žáci z toho byli zmatení. Zkoušeli, co vše si mohou dovolit. Protože trest a stanovení pravidel stále nepřicházelo, dovolovali si víc a víc.

Hodina matematiky

... pan učitel vykládal dvěma hodným žákům novou látku. Ti mu věnovali pozornost a on jim. Ostatních pět žáků sedělo zavřených ve skříni a výuce nevěnovalo žádnou pozornost...

Připravenost žáků, atmosféra ve třídě vždy odpovídala osobnosti učitele.

Vztah žáků k integrovanému žákovi. Spolupráce mezi dětmi v hodinách fungovala bez problémů. Děti Elišku při plnění úkolů neodstrkovaly a snažily se jí pomoci. Volný čas o přestávkách děti v první třídě trávily hraním a snažily se do svých her zapojit i Elišku. První třída byla situována do školní družiny, proto měly k dispozici i spoustu hraček. V druhé třídě za působení pana učitele se vztah k Elišce mírně zhoršil ve smyslu snahy zapojit Elišku do her. Vymýšlely „hry“ nebezpečné i pro ně, kterých Eliška nebyla schopná. Například lezení po lavicích a stavění pyramid ze školního nábytku. Ale Eliška si chodila hrát za kamarády do první třídy a ti ji i navštěvovali. Vztah spolužáků k Elišce se začal měnit v průběhu třetí třídy. Eliška byla do pracovních skupin během vyučování stále stejně zapojena. Děti s ní spolupracovaly a nadále se jí snažily pomáhat. Během přestávek už Elišku tolik nezapojovaly, což bylo následkem stoupajícího věku dětí. Začínaly mít jiné zájmy i když se k ní chovaly nadále hezky. Eliška si častěji chodila hrát za mladšími dětmi. S postupným přibýváním nároků na učivo třetí třídy začali mít určití jedinci pocit, že jsou znevýhodněni a Eliška má výuku jednodušší. Jejich názor nebyl negativně zaměřen na Elišku, pouze to konstatovali mezi sebou.

Vztah mezi učitelem a pedagogickou asistentkou se měnil zároveň se změnou učitele. Pedagogická asistentka byla po celou dobu stejná. Vztah se pohyboval v rámci profesionální úrovně. Chybou byl pouze přístup učitele, kdy nezastával před dětmi stejný názor jako PA. Domluva na průběhu hodin probíhala bez problémů. Učitelé měli vždy

připravenou činnost pro Elišku. PA ji s Eliškou plnila dle představ učitele. Případné rozdílné názory na způsob sdělení, obtížnosti zadaných úkolů byly konzultovány v nepřítomnosti žáků. Toto probíhalo vždy při začátku spolupráce s novým učitelem/kou z důvodu toho, že asistentka Elišku znala déle a věděla čemu dokáže porozumět a co je schopná udělat.

Přístup pedagogické asistentky k integrovanému žákovi byl příkladný. Komunikace probíhala na přátelské úrovni, ovšem Eliška přesně věděla, co si může dovolit a co už ne. Eliška s pomocí asistentky plnila úkoly bez problémů, asistentka ji dokázala motivovat k práci i odhadnout okamžik, kdy je lepší práci přerušit.

Přístup osobní asistentky k integrovanému žákovi byl plněn dle požadavků na osobní asistenci. Profesionalita osobního asistenta byla na velmi vysoké úrovni. Přístup osobní asistentky k běžným úkonům byl zaměřen na samostatnost Elišky. OA ji pomáhala pouze s tím, co bylo nezbytně nutné a hlavně ji zajišťovala bezpečnost během pohybu a přesouvání se.

Dotazník

Dotazník byl stejný jak pro učitele, tak pro rodiče žáků. Otázky byly směřované na celkový názor na integraci postiženého dítěte do běžné třídy, na odbornou kvalifikaci učitelů a názor na výuku vlastních dětí ve třídě s integrovaným žákem.

Byl vyplněn každý rok během tříletého výzkumu. Dotazník byl krátký a obsahoval pouze uzavřené otázky s možností výběru odpovědi, doba vyplnění 5 minut. Všem dotazovaným byl dotazník doručen v psané formě osobně.

Dotazovaní byli učitelé základní školy, kde bylo prováděno pozorování a každý měl částečnou zkušenost s výukou integrovaného dítěte. Dále byli dotazováni rodiče spolužáků integrovaného dítěte z jeho třídy a někteří rodiče z tříd ostatních.

Celkem dotazník vyplnilo 54 rodičů a 24 učitelů.

Vyhodnocení proběhlo samostatně u každé otázky. Zvlášť u učitelů a rodičů.

Dotazník je uveden v příloze č. 2.

Odpovědi získané od učitelů:

Myslíte si, že integrace je přínosná pro všechny zúčastněné?

Učitelé na tuto otázku mají všichni téměř stejný názor v průběhu tří let a to, že integraci považují za velmi přínosnou pro všechny, kterých se týká. Tyto výsledky považují za velmi pozitivní. A tato škola má pro budoucí integraci dobré předpoklady.

Myslíte si, že je nutné k výuce integrovaných žáků mít speciální vzdělání?

Většina učitelů má názor, že pro výuky integrovaného žáka se speciálními potřebami je důležité mít speciální vzdělání, aby mohli zajistit výuku pro integrovaného žáka, na co nejlepší úrovni. Menší část učitelů si myslí, že je dostačující pedagogické vzdělání, které mají a žádné další nepotřebují doplňovat.

Souhlasíte, aby Vaše dítě navštěvovalo třídu s integrovaným žákem?

Téměř všichni dotazovaní učitelé vyjádřili svůj názor na ochotu umístit své dítě do třídy s integrovaným žákem velmi pozitivně a jejich odpověď byla ANO. Koresponduje to s otázkou č.1, kdy má většina učitelů názor, že integrace je přínosná pro všechny zúčastněné.

Odpovědi získané od rodičů:

Myslíte si, že integrace je přínosná pro všechny zúčastněné?

V průběhu tříletého výzkumu se ukazuje, že rodiče svůj názor na přínos integrace pro všechny zúčastněné mění. Výsledky ukazují, že se počet kladných odpovědí zvýšil téměř dvojnásobně v třetím roce výzkumu oproti prvnímu. Považuji to za velmi kladné zjištění.

Myslíte si, že je nutné k výuce integrovaných žáků mít speciální vzdělání?

Většina rodičů si myslí, že odborné vzdělání je velmi důležité pro dobré vzdělávání žáků se speciálními potřebami. Nikdo neodpověděl, že odborné vzdělání učitel pro svou profesi nepotřebuje. Jedna třetina dotazovaných rodičů nemá na vzdělání učitelů další speciální požadavky.

Souhlasíte, aby Vaše dítě navštěvovalo třídu s integrovaným žákem?

Většina dotazovaných rodičů vyjádřila svůj názor na tuto otázku, také velmi kladně. Souhlasí, aby jejich dítě navštěvovalo třídu společně s integrovaným.

Celkové zhodnocení výsledků získaných pomocí dotazníků

Po celkovém zhodnocení výsledků získaných pomocí dotazníků se potvrdila má hypotéza, že integrace postižených dětí do běžné třídy základní školy je vnímána kladně. Nasvědčují tomu získané informace jak od učitelů, tak i od rodičů ostatních žáků. Každým rokem výzkumu se zvyšoval počet kladně odpovídajících na dotaz ohledně důležitosti

integrace pro vývoj všech dětí během školní docházky na běžné základní škole.

Má další hypotéza, neměnnosti názoru na integraci, se nepotvrdila. Výsledky ovšem ukazují, že změna názoru směřuje spíše ke kladnějšímu přijetí integrace než k jejímu odmítání. Tento výsledek je velmi pozitivní a motivující pro zvýšení snahy integrovat více žáků s postižením do běžných tříd základní školy.

Postupem času je stále více kladena pozornost na odborné vzdělání učitelů, týkající se speciální pedagogiky či psychopedie. Většina učitelů i rodičů dává důraz na odbornou kvalifikaci.

III. Závěr

Integrace se v tomto konkrétním případě projevila jako dobrá volba. Dítě velmi dobře znalo ostatní spolužáky již z mateřské školy a dobře se začlenilo do kolektivu. Zejména **první třída**, dle pozorování, dopadla z hlediska integrace nejlépe. Tento výsledek je ovlivněn jednak obtížností učiva, ale také věkem dětí. Výborných výsledků bylo dosaženo jak po výukové stránce, tak po stránce sociální. Eliška se velmi zlepšila v komunikaci, zdokonalila hrubou i jemnou motoriku, naučila se plnit dané povinnosti.

Druhá třída byla náročnější, což byl důsledek několika velkých změn, které proběhly v průběhu roku. Jednalo se o změny pozitivní, ale také negativní. Nejvíce stresovou záležitostí byla změna třídního učitele. Nový učitel se k integraci stavěl sice pozitivně, ale nedokázal vytvořit podmínky pro její zdárný průběh. Nedokázal začlenit Elišku do fungování třídy a ta se následkem toho více a více vylučovala z veškerého dění. Výuka byla nesystematická a pro Elišku naprosto nevhodná. Eliščinu výukové výsledky se zhoršily, následovalo i zhoršení komunikace mezi jí a učitelem a poté i ostatními spolužáky. Po přechodu do jiné třídy nastal návrat k původnímu stavu.

Ve **třetí třídě** se opět změnila třídní učitelka. Tato změna vedla ke zlepšení situace. Eliška se vrátila mezi své spolužáky a integrace se vrátila ke svému původnímu pozitivnímu průběhu. Spolupráce mezi dětmi a Eliškou v průběhu vyučování probíhala bez problémů. Mírné problémy nastaly mezi Eliškou a spolužáky v trávení volného času mezi vyučováním. Toto přičítám rozdílnému mentálnímu vývoji s přibývajícím věkem dětí. Začínaly mít rozdílné zájmy. Tento problém, se dle mého názoru dobře vyřešil tím, že Eliška trávila svůj volný čas se spolužáky z nižších ročníků.

Mé pozorování bylo přerušeno a následně ukončeno přeřazením Elišky do jiné školy. Tím skončila spolupráce s rodinou Elišky. Myslím si, že rodiče s přeřazením mohli počkat na další školní rok a neměnit školu dva měsíce před koncem školního roku stávajícího.

Proces integrace je velmi složitou záležitostí, kterou ovlivňuje mnoho faktorů. V zásadě lze říci, že nejdůležitějším činitelem je lidský faktor. I po splnění ostatních podmínek určujících integraci, nebude fungovat pozitivně ve prospěch integrovaného dítěte a jeho spolužáků, pokud selže přístup pedagoga.

Přístup k integraci by měl být individuální. Nedají se stanovit přesné body, které po splnění zaručí bezproblémovou integraci, která bude pro dítě přínosná.

Průzkum mi potvrdil, že integrace je možná a přínosná pokud zúčastněné osoby jsou přesvědčeny o její správnosti a v integraci vidí klady, jak pro handikepovaného, tak ostatní. V opačném případě je lepší uvažovat o jiném řešení situace.

Protože šlo o pozorování konkrétního případu integrace a jeho vývoje, jsou zjištěné poznatky pouze individuální. Přesto je možno tyto zjištěné informace využít k dalšímu a rozsáhlejšímu průzkumu týkajícího se této oblasti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. 2. přeprac. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-158-4

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-246-1565-3

ČERNÁ, M. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1565-3

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8

HÁJKOVÁ, V. *Integrativní pedagogika*. 1. vyd. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2006. ISBN 80-86856-05-4

HRDÁ, J. *OSOBNÍ ASISTENCE příručka postupů pro osobní asistenty*. 1. vyd. Praha: Pražská organizace vozíčkářů, 2001.

JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁKOVÁ, H., BUDÍKOVÁ, J., aj. *Individuální vzdělávací plán pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami*. 1. vyd. Praha: D+H, 2009. ISBN 978-80-87295-00-7

KÁBELE, F. a kol. *Somatopedie*. 2. up. vyd. Praha: SPN, 1982.

KRAUS, J., ŠANDERA, O. *Tělesně postižené dítě*. 2. přeprac. vyd. Praha: SPN, 1975.

MERTIN, V., KUCHARSKÁ, A. a kol. *Integrace žáků se specifickými poruchami učení – od stanovení diagnostických kritérií k poskytování péče všem potřebným žákům*. 1.vyd. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2007. ISBN 978-80-86856-40-7

MÜLLER, O. a kol. *Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami v běžné škole*. 1.vyd. Olomouc: UP, 2001. ISBN 80-244-0231-9

NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-197-5

PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. roz. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0

RENOTIÉROVÁ, M., LUDVÍKOVÁ, L. *Speciální pedagogika*. 1.vyd. Olomouc: UP, 2003. ISBN 80-244-0646-2

ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. 4. přeprac. a dop. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1049-8

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 3. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7

VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. 3. roz. vyd. Praha: Parta, 2007. ISBN 978-80-7320-099-2

VAŠEK, Š. *Špeciálnopedagogická diagnostika a prognostika*. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 1988.

VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. 2. roz. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-2

Seznam příloh:

Příloha č.1. – pozorovací arch - str. 42

Příloha č.2. – dotazník – str. 43,48

Příloha č. 1.

PŘEDMĚT:					
TRÍDA:			DATUM:		
HODNOTÍCÍ ŠKALA:	1	2	3	4	5
Přístup učitele k integrovanému žákovi.					
chování učitele k integrovanému žákovi přístup k výuce začlenění žáka do kolektivu třídy jednání s integrovaným žákem systém slovního hodnocení v průběhu výuky citlivost jednání s integrovaným žákem rozdělování pozornosti mezi žákem integrovaným a ostatními					
Přístup učitele k ostatním žákům.					
přístup učitele k celé třídě a ne k jednotlivci postoj učitele k žákům při řešení různých problémů ve výuce (problémy s pojeně s výukou či kázeňské problémy) úroveň jednání s žáky systém hodnocení v průběhu výuky aktivita mířená na žáky					
Zapojení integrovaného žáka do výuky.					
četnost zapojení integrovaného žáka do výuky(vyvolávání, kladení otázek, různé výukové metody přízpůsobení složitosti výkladu učitele pro integrovaného žáka a pro ostatní žáky příprava výukových materiálů pro integrovaného žáka.					
Vztah žáků k učiteli.					
chování žáků vůči učiteli přístup, chování, respektování učitele aktivnost v hodině, odpovídání na otázky, připravenost na hodiny. atmosféra v hodině a ve třídě					
Vztah žáků k integrovanému žákovi.					
spolupráce mezi žáky přístup ostatních žáků k integrovanému žákovi schopnost tolerance, ochota přizpůsobit se pohled na integrovaného žáka postoje ostatních žáků ve třídě „Kamarádství“ pomoc při výuce, zapojení do her mimo výuku.					
Vztah učitele a pedagogického asistenta.					
profesionální přístup obou osob ke vzdělávání a výchově domluva, příprava pomůcek na hodinu rozvržení činností v hodině vzájemná spolupráce					
Přístup pedagogického asistenta k integrovanému žákovi.					
jednání s integrovaným žákem schopnost pomoci, poradit, vysvětlit, nasměrovat žáka ke správnému řešení problémů ve výuce spolupráce mezi asistentem a žákem vliv, kterým působí asistent na žáka					
Přístup osobního asistenta k integrovanému žákovi.					
vztah mezi asistentem a žákem profesionální osobního asistenta schopnost vést a pomáhat žákovi při běžných potřebách denního života vliv, který má asistent na žáka					
Poznámky:					

Příloha č.2.

DOTAZNÍK – označte jednu Vámi vybranou odpověď		
UČITEL	RODIČ	
1) Myslíte si, že integrace žáků s postižením je přínosná pro všechny zúčastněné?		
ANO	NE	NEVÍM
2) Myslíte si, že je nutné k výuce integrovaných žáků mít speciální vzdělání?		
ANO	NE	NEVÍM
3) Souhlasíte, aby Vaše dítě navštěvovalo třídu s integrovaným žákem?		
ANO	NE	NEVÍM

Vysvětlivky zkratk:

DMO – dětská mozková obrna

IVP – individuální vzdělávací plán

LMR – lehká mozková retardace

OA – osobní asistent

PA – pedagogický asistent

SPC – speciálně pedagogické centrum